

УДК 329.78:316.75(497.1)"1935"(093.2)
323.1:329.78(497.1)"1935/1941"(093.2)

Оригиналан научни рад
Примљен: 6. 1. 2016.
Прихваћен: 1. 3. 2016.

Раде РИСТАНОВИЋ
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
raderistanovic@hotmail.com

Идеолошка оријентација чланова Клуба студената ЈРЗ Словенски југ

Апстракт: На Београдском универзитету у међуратном периоду функционисале су по политичко-идеолошкој основи најразличитије омладинске организације. Од децембра 1935, Југословенска радикална заједница ставила је под контролу омладинску организацију Словенски југ, чији су чланови на овој високошколској установи основали Клуб студената ЈРЗ Словенски југ. У овом раду аутор је покушао да: детерминише кључна идеолошка начела око којих су били окупљени чланови ове организације; испита на који начин је пад Милана Стојадиновића утицао на промену њихове идеолошке матрице; укаже на методе којима су се служили у циљу пропагирања и имплементирања својих идеја. Рад је написан на основу грађе похрањене у архивским фондовима Архива Југославије и Архива Србије, штампе (*Словенски југ*) и релевантне литературе.

Кључне речи: Краљевина Југославија, Београд, Београдски универзитет, Југословенска радикална заједница, идеологија, десница, Клуба студената ЈРЗ Словенски југ

Недуго након образовања владе Милана Стојадиновића, Радикална странка, Словенска људска странка и Југословенска муслиманска организација, у августу 1935. формирале су Југословенску

радикалну заједницу (ЈРЗ). Као најважнија начела, за чије очување ће се борити чланови ЈРЗ, истицани су „јединство државе и народа, монархија и династија Карађорђевић“.¹ Како примећује историчар Љубодраг Димић, „поред декларативног изјашњавања за „старе методе рада“, у програму ЈРЗ наглашавано је да ће ова странка имати у виду историјске процесе који су обележили прошлост југословенских народа и да ће бити поштована „три имена нашег народа, Србин, Хрват и Словенац“, њихова равноправност, призната вера, обе азбуке, традиција, што је у суштини представљало заузимање реалнијег курса.“² Упркос заједничком програму ова организација, током целокупног свог деловања, није успела да функционише као јединствена и „представљала је лабаву коалицију три странке, од којих је свака управљала на свом подручју“.³ На територији Краљевине на којој је живео српски народ главну реч је водио Милан Стојадиновић. Странка је, уз одређене почетне потешкоће, успела да изгради организациону структуру, а на територији Управе града Београда до 22. априла 1936. успостављено је 35 квартовских пододбора и главни месни одбор. Служећи се најразличитијим злоупотребама пред одржавање општинских избора и током њих, 1936, у Моравској, Дринској, Зетској, Дунавској и Вардарској бановини ЈРЗ је освојила власт у 80% општина.⁴

У међуратном периоду политика је залазила у све поре друштва и она је била „занимација“ свих узраста и слојева. Подаци о организовању 105 зборова, 80 демонстација и 16 штрајкова на Београдском универзитету од 1919. до 1939. наговештавају да су у овом периоду и београдски студенти умели да изнесу своје политичке ставове.⁵ Главни креатор овако динамичног политичког жи-

-
- 1 Todor Stojkov, *Vlada Milana Stojadinovića*, (Београд: Институт за савремену историју, 1985), 54–55; Драган Тешић, *Југословенска радикална заједница у Србији 1935–1939*, (Београд: Институт за савремену историју, 1997), 40.
 - 2 Љубодраг Димић, „Просветна и културна политика владе Милана Стојадиновића и њени критичари (1935–1938)“, *Милан Стојадиновић: политика у време глобалних ломова*, пр. Миша Ђурковић, (Београд: Завод за уџбенике, 2012), 168.
 - 3 Бојан Симић, *Пропаганда Милана Стојадиновића*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2007), 33.
 - 4 Гласање је било јавно а изборне листе отворене, што је створило услове да режим врши притисак на гласаче и фалсификује резултате. На злоупотребе током изборне кампање и самих избора указивале су опозиционе странке, али и поједини страни посланици. Драган Тешић, *Југословенска радикална заједница у Србији 1935–1939*, (Београд: Институт за савремену историју, 2000), 156, 157.
 - 5 Ђорђе Станковић, *Студенти и Универзитет 1914–1954*, (Београд: Центар за савремену историју Југоисточне Европе, 2000), 54, 59, 60.

вот по аулама Универзитета била је илегална Комунистичка партија Југославије (КПЈ), која је успела да на овој високошколској установи изгради најјачу и најбројнију организацију.⁶ Поред комуниста, и остали политички фактори тежили су да задобију подршку београдских студената. На Универзитету су пред Други светски рат деловали студентски клубови Демократске и Земљорадничке странке, Омладинска секција Српског културног клуба (СКК) и Омладинска организација Збора.⁷

Ни кључним људима ЈРЗ није промакла важност рада међу омладином. Лист ове организације, *Самоуправа*, током 1936. у више наврата је писао о неопходности сваке организације ЈРЗ да створи подмладак јер „омладина треба да буде авангарда странке у народу и пуним полетом настави њену борбу за наш национални идеал“.⁸ На Београдском универзитету је од децембра 1935. деловао Клуб студената ЈРЗ Словенски југ. Фрагментарни су расположиви подаци који сведоче о његовом оснивању и раду. Анализирајући гласило *Словенски југ* долазимо до закључка да је ова организација покренута још у септембру 1933, што значи пре формирања владе Милана Стојадиновића. Број од 14. маја 1936. пред-

6 Од бројних публикација на ову тему као најважније истичемо: Милица Дамјановић, *Напредни покрет студената Београдског универзитета*, књ. 1, 2, (Београд: Полит, 1966); Dr Slavoljub Cvetković, *Napredni omladinski pokret u Jugoslaviji 1919-1928*, (Beograd: Institut društvenih nauka, 1966); Miroљub Vasić, *Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929-1941*, (Beograd: Narodna knjiga, 1977); *Zbornik radova o studentskom i omladinskom revolucionarnom pokretu na Beogradskom univerzitetu*, ur. dr Jovan Marjanović, (Beograd: Univerzitetski odbor za proslavu 50 godina SKJ i SKOJ-a, 1970); *Београдски универзитет у предратном периоду, народноослободилачком рату и револуцији*, ur. Добрица Вуловић, књ. 1, 2, (Београд: Центар за марксизам Универзитета, 1983).

7 Нажалост морамо констатовати да новија домаћа историографија није посветила довољно пажње овој теми и да се наша сазнања о деловању некомунистичких студентских организација у међуратном периоду темеље у већини на идеолошко обојеним радовима: Милица Бодрожић, „Студентски клубови буржоаских партија на Београдском универзитету 1936-1941“, *Идеје и покрети на Београдском универзитету од оснивања до данас*, књ. 2, ur. Весна Ђукић, (Београд: Центар за марксизам Универзитета, 1989), 131-141; Ista, „Omladinske organizacije buržoaskih partija 1926-1941“, *Omladina u Antifašističkom pokretu Jugoslavije 1936-1945*, (Bihać: Predsjedništvo SOJ, 1969); Младен Стефановић, „Сукоби љотићеваца са напредним студентима Београдског универзитета (1935-1941)“, *Идеје и покрети*, књ. 2; Branislav Gligoriјеvić, „Napad lјotiћevaca na studente tehničkog fakulteta u Beogradu 1940. i rasturanje lјotiћevog 'Zbora'“, *Istorijski glasnik*, (Beograd, 1963), 52-81; Вељко Ђурић, „О сарадњи револуционарног студентског покрета и земљорадничке студентске омладине на Београдском универзитету 1933-1929. године“, *Београдски универзитет у предратном периоду*, 218-231.

8 Цитирано према: Vasić, n. d., 637.

ставља прво издање овог листа које смо успели да пронађемо у којем је испод имена новина *Словенски југ* одштампан и поднаслов „Орган омладине Југословенске Радикалне Заједнице“. Графички изглед новина је остао непромењен, а као власник је у бројевима и од маја 1936. потписиван Милан Перовић, па се јасно може закључити да се не ради о оснивању нове већ преузимању организације која је основана 1933. Наведена организација се од краја 1935. налазила под контролом ЈРЗ и израсла, је у централну организацију академске омладине ове странке са седиштем у Београду. На Београдском универзитету је крајем исте године регистрована под називом Клуб студената ЈРЗ Словенски југ.⁹

Према правилнику који је донет 1938, примарни циљ организације је био „да сарађује код ширења начела и програма Југословенске радикалне заједнице, да се брине за морални, културни, просветни и привредни напредак чланова“.¹⁰ Редовни члан могао је постати сваки студент који попуни приступницу и прихвати статут клуба. За све оне који су имали заслуге за напредак клуба била је предвиђена категорија почасног члана. Управа се састојала од следећих органа: управни одбор, надзорни одбор, годишња и ванредна скупштина, земаљска скупштина. За релативно кратко време Словенски југ, уживајући подршку владе Милана Стојадиновића, успео је да оснује своју библиотеку, мензу, дебатни клуб, шаховску, музичку и пропагандну секцију.¹¹

Тешко је утврдити колико је чланова Клуб имао на Београдском универзитету јер се у документима појављују различити подаци. У извештају председника клуба Миливоја Ђикановића упућеном председнику владе Милану Стојадиновићу, напомиње се да се до марта 1937. учланило 893 студента, а у извештају из јуна исте године

9 Историчар Драган Тешић у раду „Klub studenata Jugoslovenske radikalne zajednice 'Slovenski jug' na Beogradskom univerzitetu 1935–1941“ наводи да је Клуб студената ЈРЗ Словенски југ основан у децембру 1935. што читаоца може да наведе на погрешан закључак да су чланови ЈРЗ поновни покретачи ове организације. Да ли је Словенски југ и пре формирања владе 1935. био близак Милану Стојадиновићу (овоме у прилог може да сведочи и чланак „Politika g. Dr. Milana Stojadinovića“ у броју од јануара–фебруара 1935, у коме је аутор у крајње афирмативном тону анализирао деловање овог југословенског политичара на месту министра финансија) и на који начин је дошло до повезивања групе која је основала Словенски југ и ЈРЗ 1935. питања су на која нисмо успели да пронађемо одговор. Dragan Tešić, „Klub studenata Jugoslovenske radikalne zajednice 'Slovenski jug' na Beogradskom univerzitetu 1935–1941“, *Istorija 20. veka* 1–2/1993, 53–71; *Словенски југ*: март 1935, 12; мај 1936, 1.

10 Архив Југославије (АЈ), Фонд 37, Милан Стојадиновић (ФМС), 37-66-388.

11 Тешић, „Klub studenata“, 53–71.

Бикановић говори о 350 чланова.¹² Исхрана у мензи, екскурзије, стипендије и друге погодности које је Словенски југ обезбеђивао својим члановима чинили су привлачним ову организацију свим студентима који су живели на рубу егзистенције,¹³ што је значило да је клуб имао више чланова фиктивно учлањених него пуноправних.¹⁴ О томе, као и о заинтересованости чланова ове организације за усвајање нових идеолошких начела индикативна је и забелешка Милоша Црњанског, који је 1938. у својству аташеа за штампу југословенског посланства дочекао у Италији чланове Словенског југа. Пошто су радије разгледали туристичке атракције Италије него ишли на предавања на тему фашизма, већина чланова делегације оцењена је следећим речима: „недисциплиновани, са мало политичке способности и такта“, „идеолошки су врло слабо повезани и не носе у себи никаквог полета“.¹⁵

Словенски југ по облицима деловања није се издвајао од осталих политичких удружења београдских студената. Поред организовања различитих манифестација, чланови овог удружења помагали су средњошколској омладини да савлада градиво „по најповољнијим условима“, а сиромашне ћаке „спремали су бесплатно“.¹⁶ Подршку влади Цветковић–Мачек исказивали су честим састанцима са њеним високим чиновницима.¹⁷ Чланови овог клуба остварили су сарадњу

12 Исто, 57.

13 Више о животном стандарду београдских студената током међуратног периода у: Momčilo Mitrović, „Studentski dom ‚Nj. V. Kralja Aleksandra‘ 1926–1936“, *Токви историје* 3–4/2000, 77–94; Исти, „Стандард сиромашних студената Лицеја, Велике школе и Универзитета у Београду 1838–1926“, *Историјски часопис*, књ. XLVII, 183–200; Исти, *Домови и мензе студената Београдског универзитета 1838–1998*, (Београд: Центар за савремену историју Југоисточне Европе, 2002), 17–88.

14 АЈ, ФМС, 73-116-123.

15 Иницијативу за одлазак у Италију покренули су чланови овог клуба први пут у мају 1937, али, услед неспремности италијанског посланства да финансира целокупно путовање, није реализована све до 1938. Како истиче историчар Бојан Симић, чињеница да је молбу студената подржавао Милан Стојадиновић пресудно је утицала да Италијани у пролеће 1938. одобре и финансирају путовање. Током ове године две делегације Словенског југа посетиле су Италију. Циљеви посете били су упознавање са радом и организацијом фашистичке партије и фашистичког искуства у антикомунистичкој борби. Мала посећеност предавања која су организована за југословенске студенте на ове теме у Италији показатељ је да је већина студената у ову земљу отпутовала из туристичких разлога. Уз то и општи бледи утисак који су студенти оставили, навели су Милоша Црњанског да у свом извештају да негативну оцену члановима делегације. Више о овој теми у: Бојан Симић, „Посета клуба Југословенске радикалне заједнице ‘Словенски југ’ Италији 1938. године“, *Токви историје* 2/2011, 81–92.

16 *Словенски југ*, 28. јул. 1940, 4.

17 *Словенски југ*, 6. септембар 1940, 7.

са омладинским организацијама у Италији и Немачкој и организова-ли екскурзије у ове две земље.¹⁸ Оно што је већ на први поглед разликовало ову организацију од осталих студентских удружења биле су зелене униформе које су носили њихови чланови.¹⁹

Главна пропагандно средство у рукама чланова Словенског југа био је истоимени часопис. Први број се појавио у јануару 1934, а као гласило Клуба студената ЈРЗ нередовно је излазио од 14. маја 1936. Од тада главни уредник листа био је Душан Јанковић, а читаоци су могли да га купе по цени од једног динара. Поред праћења активности чланова клуба и владе Милана Стојадиновића, у овом часопису анализирани су актуелни политички догађаји, критикована опозиција, те указивано на проблеме са којима се сусреће омладина у југословенском друштву.²⁰

Пад владе Милана Стојадиновића у фебруару 1939. донео је и турбуленције унутар организације Словенски југ. Новоформирани акциони одбор сменио је управу „због узурпирања власти, дрског терора над чланством, бесправног искључивања чланства, својеволног управљања мензом и домом и због несазивања ни једне седнице Управног одбора од 21. новембра“.²¹ Образована је нова управа на челу са Омиљеним Милићем, студентом права, бившим председником Организације националних студената и човеком који је био близак²²

18 Исто.

19 Увођење зелених униформи било је у склопу пропагандних активности које је странка Милана Стојадиновића спроводила током предизборне кампање. Појава углавном младих људи у униформама, чији су делови били израђени по узору на народну ношњу, требало је, поред визуелног ефекта, да прикаже „јединство странке, добру организацију као и извесну блискост са народом“. Чланови Словенског југа носили су униформе и током посета Немачкој и Италији. Ношење униформи користили су као крунски доказ савременици, али и историчари у доказивању идеолошке оријентације ове организације тј. да је она своје узоре видела у фашистичким и нацистичким формацијама. Симић, *Пропаганда*, 275, 276.

20 *Словенски југ*: 14. мај 1936; 19. март 1938; 13. новембар 1939.

21 АЈ, ФМС, 73-12-237.

22 Оскудни су расположиви биографски подаци о Омиљеном Милићу. У некрологу који је поводом смрти Милића 1990. написао др Лазар Прокић наводи се да је овај десничар у идеолошком смислу лутао од интегралног југословенства до великокрпства. Поред говорничких способности Прокић истиче и његову физичку снагу, те да је мали број припадника КПЈ који нема на себи трагове Омиљенових „медвеђих шапа“. Током окупације Краљевине Југославије 1941, Милић је био у једној од војних формација колаборационистичког режима и писао за новине чланке антикомунистичке садржине. Дамјановић, *Напредни покрет*, књ. 2, 119; Младен Стефановић, *Збор Димитрија Љотића*, (Београд: Народна књига, 1984), 81; Лазар Л. Прокић, *Записи из туђине*, (Београд: Нова искра, 1995, 2) 209–2014; Раде Ристановић, „Бели мантили под ударом Специјалне полиције 1941–1944“, *Историја медицине, фармације, ветерине и народног здравља*, ур. Надежда Педовић, 5/2014 (Зајечар), 24.

Збору.²³ Нова управа успела је да се наметне и обезбеди подршку владе Драгише Цветковића, а најбољи доказ да је ново руководство било још активније од претходног је рад око гласила *Словенски југ*.²⁴ Часопис, чије је излагање било обустављено, под новим уредништвом поново је покренут и редовно је излазио све до 14. фебруара 1941. Пред Омиљеног Милића, велики број чланака у овом периоду написали су Петар Предић, Владета Драговић, Јошка Симончић.²⁵ Од посебне је важности истаћи да је за *Словенски југ* писао и Лазар Прокић, први човек Српског националсоцијалистичког покрета, организације која је отворено пропагирала нацистичку идеологију, и према неким подацима, повереника немачке обавештајне службе.²⁶

Југословенство

У једном од докумената у коме се објашњава смисао рада чланова клуба Словенски југ истиче се да ова организација нема проблем са „српско-хрватским“ питањем, јер у њој „са подједнаким уделом и истом искреношћу сарађују и Срби и Хрвати, и јер ‘Словен-

23 Организација Југословенског народног покрета Збор основна је 6. јануара 1935, а први човек организације био је Димитрије Љотић. Суштина њене политичке платформе била је борба против парламентарних странака и капитализма, а све у циљу политичког препорода Југославије, оствареног кроз дириговану привреду и стварање сталешке државе. Под утицајем европског фашизма и изразитог антисовјетског става припадници ове организације изградили су екстремно анисемитске и антикомунистичке ставове. На изборима 1935. и 1938. Збор није успео да освоји ниједан посланички мандат, што нам даје за право да ову организацију назовемо маргиналном појавом југословенског предратног друштва. Она се одликовала чврством организационом структуром и изграђеном идеологијом, а њени чланови били су френетични у заступању својих ставова. Припадници Збора по окупацији Србије 1941. постаће једни од најоданијих сарадника окупатора. Више о организацији Збор у: Mirko Војић, *Jugoslavenski narodni pokret „Zbor“ 1935–1945. Jedan kritički prikaz*, (Београд: Народна књига, 1996); Стефановић, *Збор*; Василије Драгосављевић, „Идеолошки утицај европског фашизма на ЈНП Збор (1935–1940)“, *Историјска трибина: Истраживања младих сарадника Института за новију Србију*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2013), 93–111; Christian Kurzlydowski, „The early ideological influences of Dimitrije Ljotić: the making of a fascist and traitor?“, *Срби и рат у Југославији 1941. године*, ур. Драган Алексић, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2013), 33–57.

24 Гласило *Словенски југ* од првог броја под новим руководством прати и популарнише рад владе Драгише Цветковића, те објављује чланке који извештавају о састанцима појединих министара и чланова Клуба. *Словенски југ*: 20. мај 1940, 1; 23. јун 1940, 1; 12. јул 1940, 1; 25. август 1940, 1; 15. новембар 1940, 2; 22. децембар 1940, 3; 13. фебруар 1941.

25 АЈ, ФМС, 73-12-238; *Словенски југ*, 14. фебруар 1941.

26 Александар Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*, (Београд: Институт за новију историју Србије, 2015), 145.

ски Југ', стојећи на становишту постепене изградње југословенства, сматра да су добри Југословени, добри Срби, добри Хрвати, добри Бугари и добри Словенци".²⁷ Из овога се јасно види да су се ови млади људи, попут присталица шестојануарске диктатуре, залагали за интегрално југословенство, али и да су инсистирањем на „постепеној изградњи“, а не наметнутим решењима, нудили другачији приступ у циљу изградње „југословенске нације“. Чланови Клуба као главни циљ су истицали „стварање, истинске, радне, социјалне, напредне, снажне, самосталне, монархистичке и националне Југославије“.²⁸ Вођени овим циљем, настојали су да на Београдском универзитету „бране престиж националне мисли“ и да ван Универзитета прикупљају „све позитивне националне академске снаге, како би се формирала нова национална интелигенција у духу наших великих народних традиција“.²⁹ Једна од метода преко којих је Клуб спроводио овај реланији курс била је да се кроз обележавање важних датума афирмише југословенска идеја. „Југословени“ на Београдском универзитету позивани су да увеличају обележавање „првог децембра – дана Уједињења нашег херојског народа“, а обележавани су и други важни датуми.³⁰

Поред југословенства у ужем смислу, свесловенска идеја била је једнако важан сегмент идеолошке матрице на којој су инсистирали чланови Словенског југа. По овом питању у потпуности су се ослањали на искуства и традицију истоимене организације која је функционисала у периоду Краљевине Србије. Истицано је „да *Словенски југ* има за задатак формирање праве јужно-словенске свести“ и да је то могуће само уколико се примењује „светли принцип: непрекидна, заједничка сарадња младих људи у крилу самог покрета, заједничко изграђивање, међусобно утицање, непрестани контакт, једном речју: стварање једног узајамног и непоколебљивог поверења“.³¹

Грађење тесних односа са Бугарском било је један од спољнополитичких циљева влада и Милана Стојадиновића и Драгише Цветковића, што је резултирало тиме да „зближење са браћом Бугарима“ буде прва и најважнија станица чланова Клуба Словенски југ на том путу.³² Истицано је да је „развој историјских прилика учинио

27 АЈ, ФМС, 73-116-123.

28 *Словенски југ*, 28. јул 1940, 1.

29 *Словенски југ*, 25. август 1940, 1.

30 АЈ, ФМС, 37-66-388.

31 АЈ, ФМС, 73-116-123.

32 Односи ове две земље били су оптерећени наслеђем Првог светског рата, али и територијалним аспирацијама Бугарске. До отопљавања долази по

све да ми и Бугари живимо подвојеним животом“, да су се „стране непријатељске силе старале, кроз векове, да затру, сва наша заједничка обележја“, али и да су „културне везе између Југославије и Бугарске данас на високом нивоу“, да је „југословенска мисао код Бугара достигла завидни ниво“, те да ће, ако се настави њено даље изграђивање „наш народ представљати, једну снагу, гранитни, не-обориви масив на Балкану“.³³ Тесна сарадња која се одвијала кроз организацију бројних догађаја са члановима Бугарско-југословенске лиге на Београдском универзитету, констатно истицање позитивних веза бугарског и народа са простора Краљевине Југославије кроз историју у часопису *Словенски југ*, афирмативно писање о свим облицима тренутне сарадње две државе – све то сведочи колико важности је придавано овом сегменту идеолошких начела Словенског југа.³⁴ За разлику од рада на зближавању бугарског и народа Краљевине Југославије, чланови ове организације, изузев декларативног залагања за сарадњу са осталим народима словенског порекла, нису предузимали никакве конкретне кораке у овом смислу. Потребно је истаћи и да агресија нацистичке Немачке према Чехословачкој и Пољској код чланова Клуба није изазвала саосећање са судбином народа ових држава, те да су спољнополитички циљеви режима под чијом се контролом налазила ова организација преовладали над словенском солидарношћу.³⁵

Антикомунизам

Програмски циљеви који су претили да сруше основне постулате тадашњег у суштини демократског друштва, насилни методи, финансијска и логистичка подршка Коминтерне, те лични анимозитет који су чланови владарске куће Карађорђевић гајили

промени режима у Бугарској 1934, а врхунац достижу 1937. када је потписан југословенско-бугарски пакт. Влада Драгише Цветковића по паду Француске 1940. настојала је да се приближи Немачкој, између осталог, и кроз развијање тесне сарадње са њеним традиционалним савезницима Мађарском и Бугарском. Živko Avramovski, *Balkanske zemlje i velike sile 1935–1937: od italijanske agresije na Etiopiju do jugoslovensko-italijanskog pakta*, (Beograd: Prosveta, 1968), 237–251; Bojan Simić, „The greatest friend of Bulgaria“ – Milan Stojadinović in the Bulgarian newspapers *Dnes*“, *Токови историје* 3/2014, 99–110.

33 *Словенски југ*: 1. март 1940, 2; 20. мај 1940, 2.

34 Архив Србије (АС), Фонд Београдски универзитет (БУ), к. IV, п. 20; *Словенски југ*: 1. март 1940, 2; 20. мај 1940, 2; 7. јун 1940, 2; 23. јун 1940, 2; 25. август 1940, 1.

35 У бројевима часописа *Словенски југ* који су излазили од 1939. до 1941. нисмо успели да пронађемо ниједан чланак у коме се осуђује агресија на Чехословачку и Пољску.

према комунистима, кључни су фактори који су утицали на то да је аниткомунизам био раширена појава у Краљевини.³⁶ То је посебно долазило до изражаја на Београдском универзитету, где је деловала једна од највећих и најбучнијих организација КПЈ. Готово је немогуће пронаћи студентско удружење политичког карактера у другој половини тридесетих година које је функционисало на овој високошколској установи а које није указивало на опасност од „црвене пошасте“.

Клуб студената Словенски југ је био једна од организација које су јасно истицале антикомунистичко опредељење и чији чланови су тежили да сузбију рад КПЈ на Универзитету. У извештају упућеном Милану Стојадиновићу у децембру 1935. стоји: „Организација је готова (изградња организационе структуре Клуба – прим. Р. Р.), а рад је био отежан врло неповољним политичким приликама, које су створене последњих година, услед све јаче и јаче акције комуниста, који су редовно врбујући студенте првих година, као недовољно упућене у политичке ствари, хтели да створе себи један јак марксистички покрет, приписујући све недаће и невоље свих слојева нашег друштва тзв. буржујским режимима.“³⁷

До пада владе Милана Стојадиновића антикомунистичка делатност Клуба огледала се углавном кроз пропагандо деловање. Чланови Словенског југа упозоравали су да „комунизам у својој жељи да делује разорно, не бира тле за своју рушилачку мисију“, да „он уопште не бира ни методе рада“, да је „комунистичка пропаганда“ најактивнија међу омладином, да у „Совјетској Русији“ владају глад и деморализација, да је Коминтерна организација која помаже „материјално све оне покрете у иностранству на чијем се челу налазе људи који раде по инструкцијама вођа Коминтерне“, а све у циљу рушења „постојећег друштвеног поредка од темеља до врха“ и извођења револуције.³⁸ О томе колико је значаја придавано сузбијању комунистичке делатности, довољно сведочи податак да је као један од главних циљева екскурзије у Италију у јулу 1938. постављена „размена искуства и упознавање са праксом у антикомунистичкој борби“.³⁹

Доласком нове управе, на челу са Омиљеним Милићем, Клуб студената ЈРЗ Словенски југ заузима још радикалнији став према КПЈ, који је испољаван и на пропагандном плану, као и кроз друге делат-

36 Бранислав Глигоријевић, *Краљ Александар Карађорђевић: Српско-хрватски спор*, књ. 2, (Београд: Завод за уџбенике, 2002), 82–96; Ивана Добривојевић, *Државна репресија у доба диктатуре краља Александра 1929–1935*, (Београд: Институт за савремену историју, 2006), 256.

37 АЈ, ФМС, 17-116-123.

38 *Словенски југ*, 14. мај 1936, 1–3.

39 Симић, „Посета“, 86.

ности ове организације. „Шта хоће комунисти“ наслов је чланка на насловној страни првог броја *Словенског југа* под новом управом, који је написан као реакција на инциденте које су изазвали комунистички оријентисани студенти на комеморацији адмиралу Гепрату, а који представља први весник новог екстремнијег курса.⁴⁰ Аутор чланка Омиљени Милић каже да је неопходно укинути аутономију Београдског универзитета како „би се једном за свагда ликвидирало са комунистима“ јер „аутономија омогућује мањини, која је заузела све позиције, удружења и фондове терором и одржава их организованим терором, да са оружјем у руци угушује свако слободно кретање и мишљење на универзитету.“⁴¹ „Студентски дом Краља Александара I у намени и пракси“, „Једна на око безазлена парола“, „Шеста колона“, „Постоји ли међународна солидарност пролетера“, „Поводом најновије комунистичке акције“, само су неки од наслова чланака у којима су аутори настојали да „демаскирају“ идеологију и праксу КПЈ, те комунистички оријентисане студенте прикажу као људе који долазе са дна друштвене лествице, а све у циљу освешћивања „заблуделог народа“.⁴² Поред пропагандног деловања, чланови Клуба настојали су да разним представкама, жалбама и петицијама изврше притисак на универзитетске власти како би санкционисале деловање комуниста на Београдском универзитету. Указивано је на то да се спроводи терор „над студентима националистима и над свим онима који не деле њихово мишљење (комунистичко – прим. Р. Р.)“, да су многи студенти физички нападани само зато што „сматрају да југословенски Универзитети поред стручног образовања имају првенствено за циљ изградњу националне културе“,⁴³ захтевано је да управа „узме у заштиту мирне и радне студенте“, јер уколико „националисти“ „буду препуштени сами себи, малтретирању и пребијању од стране наору-

40 Удружење резервних официра и ратника заказало је у згради ректората 27. новембра 1939. комеморацију посвећену француском адмиралу Гепрату. Комунистички оријентисани студенти у одржавању ове манифестацији видели су пропагирање империјалистичког рата, те упали у зграду и онемогућили њено одржавање. АС, БУ, 1940, XIV.

41 *Словенски југ*, 1. март 1940, 1.

42 *Словенски југ*: 17. март 1940, 3; 20. мај 1940, 3; 7. јун 1940, 1; 25. август 1940, 2; 6. септембар 1940, 6.

43 Употреба физичке силе као метод обрачунавања са идолошко-политичким неистомишљеницима није била страна студентима Београдског универзитета. Социјалистичка историографија коришћење оваквих метода приписивала је само десничарским организацијама, са чиме се не можемо сложити. Пребијање студената који су 30. новембра 1939. испред удружења *Свети Сава* покушали да поделе позивнице за прославу дана уједињења, један је од примера који сведочи да су и комунистички оријентисани студенти били склони употреби насилних метода. АС, БУ, XIV, 1940.

жаних комуниста (...) у самоодбрану свога опстанка и својих права на Универзитету биће принуђени да комунистима одговоре истом мером".⁴⁴ Оно што се десило 23. октобра 1940. на Техничком факултету сведочи да напред изнете претње нису остале само на папиру. Група љотићеваца и чланова Клуба студената Словенски југ упала је у зграду ове високошколске установе и физички напала своје комунистички оријентисане колеге. У сукобу су теже повређена петорица студената, од чега тројица ватреним и двојица тупим оружјем. Штета која је причињена на инвентару Техничког факултета процењена је на 15.000 динара.⁴⁵ Универзитетске власти поводом овог инцидента донеле су одлуку да обуставе наставу и испите на свим факултетима до 5. новембра. Недуго након овог инцидента режим је забранио деловање организације Збор и похапсио поједине њене чланове.⁴⁶

Антисемитизам и антимаџонство

Велика економска криза и успостављање нацистичког режима у Немачкој допринели су да, током тридесетих година, у већини европских држава, екстремна десничарска схватања постану саставни део свакодневног политичког и друштвеног дискурса, што је довело до оснивања и све веће популарности ораганизација са оваквим идеолошким предзнаком. Антисемитизам и антимаџонство представљају кључне компоненте идеолошке матрице коју су пропагирале десно оријентисане организације.⁴⁷ Мржња према Јеврејима и теза да су припадници овог народа одговорни за све недаће модерног друштва биле су део свакодневнице и у Краљевини Југославији. Носилац оваквог размишљања, без сваке сумње, био је Збор, чији је антисемитски став, како то указује историчар Василије Драгосављевић, еволуирао из „умереног“ у „заоштрени“.⁴⁸ У контексту наше теме од посебне је важности питање односа режима према антисемитизму и антимаџонству у другој половини триде-

44 АС, БУ, XIII, 1939, 70.

45 АС, БУ, 1940, XI, 35. Више о овом сукобу у: Gligoriјевић, „Nарad lјotiћevaca“, 52–81.

46 Историчар Младен Стефановић указивао је на то да је овај инцидент искоришћен као добар повод за забрану, а да праве разлоге треба тражити у тежњама режима да стабилизује прилике у земљи која се налазила у комплексом унутрашњем и спољнополитичком положају. АС, БУ, Записник седнице Универзитетског сената одржане 24. 10. 1940; Стефановић, *Збор*, 84.

47 Више о самом појму антисемитизам и његовој имплементацији у европским оквирима у: Džordž L. Mos, *Istorija rasizma u Evropi*, (Beograd: Službeni glasnik, 2005); *Historical Dictionary of the Holocaust*, Second Edition, edited by Jack R. Fischel, (Plymouth, 2010), 9, 10.

48 Драгосавац, *н. д.*, 103–106.

сетих година. Према истраживању историчара Милана Кољанина, за време владе Милана Стојадиновића анитсемитизам и антима-сонство су били дозирани и контролисали су их носиоци власти, а све у циљу слања „политичког сигнала у Берлин“ и обезбеђивања алибија пред јавним мњењем за неуспехе у економској политици.⁴⁹ Услед унутрашњих и спољних политичких околности, по избијању Другог светског рата долази до интензивирања антисемитске пропаганде, која је након пада владе Милана Стојадиновића била утишана, а влада Драгише Цветковића донела је низ „антијеврејских закона и других мера дискриминације“.⁵⁰

Анализирајући архивске изворе и писање листа Клуба, нисмо успели да пронађемо ниједан документ или новински чланак који је по својој садржини пропагирао антисемитске и антима-сонске идеје док се Словенски југ налазио под контролом Стојадиновићеве владе, што нас наводи на закључак да је у овом погледу према свему судећи режим оставио одрешене руке члановима ове организације. Долазак новог руководства 1939, блиског организацији Збор, те отпочињање кампање коју је режим осмислио у сврху припреме јавности за доношење антијеврејских и антима-сонских мера, из корена су променили ситуацију. Од овог периода саставни део *Словенског југа* представљају чланци у којима се о Јеврејима и припадницима масонских удружења, њиховом раду и улози у друштву говори у крајње негативном контексту.

Антисемитизам Клуба по својој садржини није одударао од оног уобичајеног у европским оквирима и темељио се на стереотипима утемељеним на верским и економским основама. Јудаизам је приказиван као религија која пропагира „дух супротан хришћанству“, „дух лажи, подвала и подвајања, дух уништавања, најпрљавије корупције, најпрљавијег искоришћавања“.⁵¹ Припадници овог народа приказивани су као лихвари, шпекуланти, комунисти, ра-

49 Милан Кољанин, *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији 1918–1941*, (Београд: Институт за савремену историју, 2008), 251.

50 Избијањем Другог светског рата, а посебно падом Француске 22. јуна 1940. југословенска влада се нашла под великим притиском нацистичке Немачке, која је тежила да у привредном, политичком, војном и идеолошком погледу веже за себе ову балканску земљу. Пласирање антисемитске и антима-сонске пропаганде, забрана рада масонских ложа и уписа јеврејске деце у школе, те ограничавање броја кандидата јеврејског порекла које је Универзитет у Београду имао право да упише, представљају низ активности које је у овом периоду спроводио режим настојећи да покаже да се „прилагођава новом светском поредку“. Потребно је указати да је сличне мере пре Краљевине Југославије донела и већина балканских земаља. Исто, 404–424, 512.

51 *Словенски југ*, 25. август 1940, 3.

систу, неморални људи који „поткупљују и корумпирају стварајући од нашег друштва Вавилон за купопродају света“, у чијим рукама се налази капитал и који представљају главног кривца за тренутно економско стање у свету. „Ко је крив што наши мануелни и интелектуални радници добијају тако мизерне плате и наднице?“, „Ко је крив због толико злочина према малом човеку, држави и нацији“ питања су за која су чланови овог клуба имали само један одговор – Јевреји.⁵²

Како је Словенски југ доживљавао рад масонских удружења сазнајемо из следећих редова: „У знаку старозаветног троугла, кратке кецеље и разних накарадних дрангулија, у капуљачама и мантијама, кроз сулудо наивне обреде, у скровитим местима, крај костура и мртвачких глава, обавља се ђавољи посао. Кују се велики планови о владавини једне чврсто повезане клике над целим светом и свим његовим добрима и вредностима.“ Масони су описивани као већином Јевреји, народни и национални издајници, ортаци комунизма који су произашли из буржоазије;⁵³ редове масона, осим Јевреја, попуњава „поковарена интелигенција“ која потиче од омладине „која од универзитетских одаја отвара харем“, „која се одушевљава порнографском литературом“, „која се да месити од својих наредбодаваца и преко ноћи мења уверење“.⁵⁴ Као „крунски доказ“ да масони и Јевреји „кују“ заверу против човечанства коришћени су цитати из памфлета *Протоколи сионских мудраца*.⁵⁵

Студенти окупљени око Словенског југа захтевали су од државних органа спровођење конкретних мера против масона и Јевреја, о чему сведоче следећи редови: „Зато тражимо да се масони и Јевреји удаље са свих места па ма где се они налазили: било као водеће старешине по државним надлештвима, било као старешине по приватним предузећима, а нарочито као васпитачи у нашим школама да не би инфекције заразиле наше народно цело тело што пре тим боље! Да не буде прекасно!“⁵⁶ Предложене мере, по својој оштрини, биле су у потпуности у духу антисемитских закона које су

52 Исто.

53 *Словенски југ*, 28. јул 1940, 1.

54 *Словенски југ*, 6. септембар 1940, 3.

55 *Протоколи сионских мудраца*, како каже историчар Џорџ Мос, представљају синтезу и врхунац теорије о наводној завери Јевреја против човечанства. Овај фалсификовани памфлет вероватно је настао 1894. или 1899. у време познате афере Драјфус, а описује наводни план јеврејских вођа о успостављању доминације над човечанством. Mos, n. d., 138; *Словенски југ*, 15. новембар 1940, 2.

56 *Словенски југ*, 25. август 1940, 3.

нацисти донели и спроводили у Немачкој у другој половини тридесетих година.⁵⁷

Демократија

У једном од првих докумената у којем су чланови Клуба студената Словенски југ изложили идеје за које ће се залагати, апострофирано је да они неће одбацити „ниједно мишљење“ које је базирано на „демократији и једнакости“ и да је ова организација од оснивања била „уточиште свих оних снага које су желеле да очувају демократске принципе и политичке слободе“.⁵⁸ Шта су припадници ове организације подразумевали под појмом демократија сазнајемо из следећих редова: „Реч демократија значи влада свих слојева народа, као таква садржи у себи и све социјалне, економске и националне интересе народа као и целине. Доследно проведена она је тежња за напретком, општим развитком заједнице, стална еволуција и изражај свих настојања појединих држава и народа.“⁵⁹ Вођени овим начелима, залагали су се за равноправност и социјалну правду, „јачање опште народне културе“, те стали у одбрану парламентаризма и општег права гласа.⁶⁰

Успостављање нове управе почетком 1939. није довело само до напуштања наведених начела већ су припадници ове организације постали најжешћи критичари и противници демократије. Говорили су да је „демократија једино могућа код народа богова“ и да њени главни заговорници, попут Жан-Жака Русоа, нису криви што су се „обични народи дохватили тога пића од кога их је заболоо стомак“.⁶¹ Критикован је демократски поглед на термин *слобода* јер „демократски систем фиктивно даје више личних и економских слобода, али безгранична слобода могућности прибављања економских добара доводи до класних разлика“.⁶² Демократски оријентисани студенти оптуживани су да су повезани са Јеврејима, масонима,

57 Донешењем Нирнбершких закона 15. септембра 1935. Јеврејима је било забрањено да ступају у брачне и ванбрачне заједнице са аријевцима, да имају аријевску послугу и истичу немачку заставу. Ово је био само увод у низ антисемитских закона које је нацистички режим донео крајем тридесетих година 20. века, а који су кршили основна људска права и угрожавали егзистенцију Јевреја у Немачкој. *Historical Dictionary of the Holocaust*, 186, 187; Mos, n. d., 217, 218.

58 АЈ, ФМС, 73-116-123.

59 *Словенски југ*, април 1935, 2.

60 *Словенски југ*, 19. март 1938, 1.

61 *Словенски југ*, 15. новембар 1940, 1.

62 *Словенски југ*, 12. јул 1940, 2.

комунистима, да су „превртљивци и незналице“, да су „добро угојени синчићи академичара“, који „крстаре ноћу по баровима“, а затим једном недељно „пискарају о једнакости и правди“.⁶³ Чланови Клуба поручивали су демократама да је „доста већ једном са том одвратном демагогијом „о правима народа“, „о давању могућности народу да каже своју реч“, о „народним слободама“ и „народним жељама, кад је већ и самом народу познато да ти који кукају тобож за њега, кукају за себе и своје незајажљиве амбиције“, да је „народу потребан рад, хлеб и бољи живот, а не формула лажне демократије“.⁶⁴

Корпоративизам

Као алтернатива либерално-капиталистичком концепту у међуратном периоду у Европи поново је актуелизована идеја о организовању државе на бази сталешког тела или корпорације. Заговорници корпоративизма су се борили за оставаривање равноправности рада и капитала, за сарадњу свих друштвених класа у сврху вршења социјалне функције и за дириговану привреду под контролом државе. Фашистичка Италија најпознатија је земља у којој је режим покушавао да ове идеје имплементира, а поред Италијана и становници Аустрије и Португалије осетили су шта корпоративизам представља у пракси.⁶⁵ У југословенским оквирима, корпоративне идеје први пут се јављају кроз различите предлоге политичких странака и појединаца током расправе о моделу првог устава.⁶⁶ У разради корпоративних идеја у Краљевини најдаље су отишли чланови организације Збор залажући се за стварање сталешко-задружног државног уређења.⁶⁷

Корпоративизам је био један од сегмената нове идеолошке матрице Клуба студената Словенски југ коју је пројектовала и пропагирала управа на челу са Омиљеним Милићем. Сматрали су да је држава изнад сваког појединца, да је неопходно, да би се успоставила „животна хармонија, довести у склад све чиниоце духовне и материјалне природе“, те да се држава „стара за духовни и економски развој појединца, ограничавајући индивидуалну слободу у

63 Исто.

64 *Словенски југ*, б. септембар 1940, 2.

65 Свеобухватан преглед историје корпоративне мисли и имплементације ових идеја у пракси на територији Европе током међуратног периода направио је историчар Александар Стојановић у књизи: Стојановић, *Идеје*, 287–311.

66 Исто, 308–311.

67 Драгосавац, *н. д.*, 102.

колико то основни приципи система захтевају⁶⁸. У чланку под називом „Рад и капитал кроз системе“, 4. августа 1940, критикован је концепт либерано-капиталистичке привреде и указивано на модел који влада „у националном систему тоталитарних држава“, а чија је суштина: „дужност капитала је производња, али не као напор покренут лично зарадом, већ као повишење богатства у служби националног колектива“. Како би се то остварило, према аутору Душану Кораћу, потребно је остварити „сарадњу рада и капитала“.⁶⁹ Захтевано је завођење планске или дириговане привреде под патронажом државе и национализација страног капитала.⁷⁰ Модел корпоративизма који су пропагирани чланови Клуба преузет је од фашистичке Италије, о чему сведоче и чланци у *Словенском југу* у којима је у афирмативном тону анализирано корпоративно уређење у овој држави.⁷¹ Поред афирмисања ових идеја, жестоко су критиковани и сви који су оспоравали да се оне могу применити у југословенском друштву, те се после изношења овакве једне анализе на удару нашао декан Правног факултета професор Ђорђе Тасић.⁷²

Закључак

Од регистрације Клуба студената Словенски југ на Београдском универзитету до пада владе Милана Стојадиновића чланови ове организације били су окупљени око југословенских, антикомунистичких и демократских начела. Кокетирање режима са Италијом довело је до покушаја да се на ову идеолошку платформу вештачки надограде одређена фашистичка искуства и модели. Оваква настојања, као што смо видели на примеру екскурзије у Италију, доживела су потпуни неуспех и нису у овом периоду утицала на идеолошку матрицу Клуба. Образовањем нове управе, у којој су челни људи били блиски идејама деснице, довело је до значајне промене идеолошког курса ове организације. Антисемитизам, антимаџонство, оштра критика демократије и залагање за корпоративно државно уређење кључне су одреднице нове идеолошке поставке које су заједно са насилним методама и недемократским захтевима Словенски југ одвеле у табор екстремне деснице. У спољној политици владе Драгише Цветковића, која је од 1940. настојала

68 *Словенски југ*, 12. јул 1940, 2.

69 *Словенски југ*, 4. август 1940, 2.

70 *Словенски југ*: 6. септембар 1940, 4; 22. децембар 1940, 2.

71 *Словенски југ*: 28. јул 1940, 3; 4. август 1940, 3; 25. август 1940, 4.

72 *Словенски југ*, 4. август 1940, 3.

да оствари тесну сарадњу са Немачком и Италијом, проналазимо један од главних фактора који је створио повољну климу за процес идеолошке метаморфозе Клуба. Намеће се питање зашто је режим спроводио мере против организације која је имала готово идентичне идеолошке циљеве и која је на Београдском универзитету тесно сарађивала са члановима Словенског југа. Као основна хипотеза намеће се да је влада Драгише Цветковића, са једне стране, забраном Збора желела да умири јавност која је негативно гледала на његове идеолошке циљеве и методе деловања, а са друге, да је подржавањем сличне десничарске организације, над којом је имала пуну контролу, настојала да пошаље сигнал у Берлин и Рим.

Извори и литература

Извори

- Архив Југославије. Фонд Милана Стојадиновића.
- Архив Србије. Фонд Београдски универзитет.

Литература

1. Avramovski, Živko. *Balkanske zemlje i velike sile 1935–1937: od italijanske agresije na Etiopiju do jugoslovensko-italijanskog pakta*. Beograd: Prosveta, 1968.
2. Bodrožić, Milica. *Omladinske organizacije buržoaskih partija 1926–1941. Omladina u Antifašističkom pokretu Jugoslavije 1936–1945*. Bihać: Predsjedništvo SOJ, 1969.
3. Bojić, Mirko. *Jugoslavenski narodni pokret „Zbor“ 1935–1945. Jedan kritički prikaz*. Beograd: Narodna knjiga, 1996.
4. Cvetković, dr Slavoljub. *Napredni omladinski pokret u Jugoslaviji 1919–1928*. Beograd: Institut društvenih nauka, 1966.
5. Gligorijević, Branislav. „Napad ljotičevaca na studente tehničkog fakulteta u Beogradu 1940. i rasturanje ljotičevog ‘Zbora’“. *Istorijski glasnik*, 1963, 52–81.
6. *Historical Dictionary of the Holocaust*, Second Edition, edited by Jack R. Fischel. Plymouth, 2010.
7. Kurzlydlowski, Christian. „The early ideological influences of Dimitrije Ljotić: the making of a fascist and traitor?“ *Срби у рат у Југославији 1941. године*, ур. Драган Алексић, 33–57. Београд: Институт за новију историју Србије, 2013.

8. Mitrović, Momčilo. „Studentski dom ‘Nj. V. Kralja Aleksandra’ 1926–1936“. *Tokovi istorije* 3–4/2000, 77–94.
9. Mos, L. Džordž. *Istorija rasizma u Evropi*. Beograd: Službeni glasnik, 2005.
10. Stojkov, Todor. *Vlada Milana Stojadinovića*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1985.
11. Tešić, Dragan. „Klub studenata Jugoslovenske radikalne zajednice ‘Slovenski jug’ na Beogradskom univerzitetu 1935–1941“. *Istorija 20. veka* 1–2/1993, 53–71.
12. Vasić, Miroljub. *Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929–1941*. Beograd: Narodna knjiga, 1977.
13. *Zbornik radova o studentskom i omladinskom revolucionarnom pokretu na Beogradskom univerzitetu*, ur. dr Jovan Marjanović. Beograd: Univerzitetski odbor za proslavu 50 godina SKJ i SKOJ-a, 1970.
14. *Beogradski univerzitet u predratnom periodu, narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji*, књ. 1, 2, ур. Добрица Вуловић. Београд: Центар за марксизам Универзитета, 1983.
15. Бодрожић, Милица. „Студентски клубови буржоаских партија на Београдском универзитету 1936–1941“. *Идеје и покрети на Београдском универзитету од оснивања до данас*, књ. 2, ур. Весна Ђукић, 131–141. Београд: Центар за марксизам Универзитета, 1989.
16. Глигоријевић, Бранислав. *Краљ Александар Карађорђевић: српско-хрватски спор*, књ. 2. Београд: Завод за уџбенике, 2002.
17. Дамјановић, Милица. *Напредни покрет студената Београдског универзитета*, књ. 1, 2. Београд: Нолит, 1966.
18. Димић, Љубодраг. „Просветна и културна политика владе Милана Стојадиновића и њени критичари (1935–1938)“ *Милан Стојадиновић: политика у време глобалних ломова*, прир. Миша Ђурковић. Београд: Завод за уџбенике, 2012.
19. Добривојевић, Ивана. *Државна репресија у доба диктатуре краља Александра 1929–1935*. Београд: Институт за савремену историју, 2006.
20. Драгосављевић, Василије. „Идеолошки утицај европског фашизма на ЈНП Збор (1935–1940)“. *Историјска трибина: Истраживања младих сарадника Института за новију Србију*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2013.
21. Кољанин, Милан. *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији 1918–1941*. Београд: Институт за савремену историју, 2008.
22. Митровић, Момчило. *Домови и мензе студената Београдског универзитета 1838–1998*. Београд: Центар за савремену историју Југоисточне Европе, 2002.

23. Митровић, Момчило. „Стандард сиромашних студената Лицеја, Велике школе и Универзитета у Београду 1838–1926“. *Историјски часопис*, књ. XLVII, 183–200.
24. Прокић, Лазар Л. *Записи из туђине*. Београд: Нова искра, 1995.
25. Ристановић, Раде. „Бели мантили под ударом Специјалне полиције 1941–1944“. *Историја медицине, фармације, ветерине и народног здравља* 5/2014 (Зајечар), ур. Надежда Педовић.
26. Симић, Бојан. „Посета клуба Југословенске радикалне заједнице ‘Словенски југ’ Италији 1938. године“. *Токови историје* 2/2011, 81–92.
27. Симић, Бојан. *Пропаганда Милана Стојадиновића*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2007.
28. Simić, Bojan. „‘The greatest friend of Bulgaria’ – Milan Stojadinović in the Bulgarian newspapers *Dnes*“. *Токови историје* 3/2014, 99–110.
29. Стефановић, Младен. „Сукоби љотићеваца са напредним студентима Београдског универзитета (1935–1941)“. *Идеје и покрети на Београдском универзитету од оснивања до данас*, књ. 2, ур. Весна Ђукић.
30. Стојановић, Александар. *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2015.
31. Тешић, Драган. *Југословенска радикална заједница у Србији 1935–1939*. Београд: Институт за савремену историју, 1997.

Summary

Rade Ristanović

Ideological Orientation of the Student Club of the Yugoslav Radical Community Slavic South

Abstract: In the period between the two world wars, Belgrade University political life characterised by the existence of various organizations was quite dynamic. Since December 1935, the Yugoslav Radical Community put under control the youth organization Slavic South whose members founded the Student Club of the Yugoslav Radical Community Slavic South. In this article the author aims to determine key ideological principles which brought together the members of this organization; conclude in which aspects the fall of the government of Milan Stojadinović influenced the ideological platform of the organization; indicate the methods used by the members to implement and propagate these ideas. The article is based on archival records from the Archives of Yugoslavia, the Archives of Serbia, the press (*Slavic South*) and relevant literature.

Key words: the Kingdom of Yugoslavia, Belgrade, the University of Belgrade, Yugoslav Radical Community, ideology, right-wing politics, Student Club of the Yugoslav Radical Community Slavic South

Since December 1935, the Yugoslav Radical Community put under control the youth organization *Slavic South* whose members founded the Student Club of the Yugoslav Radical Community *Slavic South*. Since its founding at the Belgrade University until the fall of the government of Milan Stojadinović, members of this organization were gathered around discussing their Yugoslav, anticommunist and democratic principles. Flirtation of the regime with Italy resulted in an attempt to upgrade this ideological platform with fascist policy models and experience. These intentions, if we take their trip to Italy as an example, were a total failure, thus it had no influence on the ideological platform of the Club.

The establishment of this administration, whose leading members were close to right-wing political stands, resulted in an important change of the ideological course of this organization. Anti-Semitism, anti-masonry, severe criticism of democracy and intercession for corporative state regulation were key characteristics of the new ideological platform which together with violent methods and non-democratic demands led this organization to adopt an extreme right wing policy. We found the foreign policy of Dragiša Cvetković, which strove to achieve close cooperation with Germany and Italy since 1940, to be one of main causes that created a favorable climate for the process of an ideological transformation of the Club. Parallel with the mentioned process, the regime implemented measures against an organization which promoted almost identical ideological goals and implemented close cooperation with the members of Slavic Club at the Belgrade University. The situation imposes the basic hypothesis that by banning *Zbor* the government of Dragiša Cvetković, on one hand, intended to pacify the public that did not support the ideological goals and methods of this organization while on the other hand by supporting a similar right-wing organization, which it fully controlled, intended to send a signal to Berlin and Rome.